

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN AFGANİSTAN'I İŞGALİ VE TÜRKLER

SOVIET UNION'S INVASION OF AFGHANISTAN AND TURKS

Kubilayhan ERMAN*

Öz

Afganistan'da 1979 ve 1989 yılları arasında devam eden Sovyet işgali Soğuk Savaş'ın son büyük silahlı çatışmasına yol açmıştır. "Saur Devrimi" olarak adlandırılan 1978 hükümet darbesinin Sovyet yanlısı yönetimine karşı başlayan münferit ve örgütsüz ayaklanmalar Sovyet Ordusu'nun Afganistan'a girmesiyle üçüncü tarafların desteklediği geniş kapsamlı bir direniş mücadelesine dönüşmüştür. Krizin asıl aktörleri Sovyetler Birliği ve Marksist Afgan Hükümeti ile bunların karşısındaki direnişçilerdir. Afganistan topraklarındaki direniş grupları, Pakistan ya da İran'da yerleşik dinî nitelikli siyasi partilerin şemsiyesi altında faaliyet gösterirlerken aynı zamanda ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan gibi ülkelerden finansal yardım ve silah desteği alıyorlardı. Bu siyasi partiler söylemlerinde yoğun olarak İslami temaları kullanmalarına rağmen aslında etnik temel ve arka planda oluşmuşlardı. Genel olarak Afganistan'daki halkın bir kısmı etnik yakınlık duydukları siyasi partilerin himayesindeki direnişçi gruplara katılmışlar, bazıları ise Sovyet yanlısı hükümet tarafında olmayı tercih etmişlerdir. Çoğunlukla Kuzey Afganistan'da yerleşik Türkler de diğer etnik gruplarda olduğu gibi aynı yolu izlemişler, Kâbil hükümetini desteklemeyi ya da Sovyet askeri güçlerine karşı koymayı seçmişlerdir. Afganistan harekâtına katılan Türk kökenli Sovyet vatandaşları da göz önüne alındığında bu coğrafyadaki Türklerin silahlı çatışmanın farklı taraflarında savaşmak zorunda kaldığı olgusu ile karşılaşılır. Bu çalışmada, Sovyet işgali ve sonrasında yakın dönemde Afganistan'daki ve Sovyet ordusunda görev alan Türklerin durumu ve faaliyetleri öne çıkan Türk kökenli şahsiyetler çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Afganistan, Sovyet işgali, Türkler, Azad Beg, Reşit Dostum, Boris Kerimbayev.

Abstract

Soviet invasion of Afghanistan which lasted between the years 1979 and 1989 sparked off the last principal armed conflict of the Cold War. The separate and unorganized uprisings against the pro-Soviet government of the 1978 coup d'etat, namely "Saur Revolution", had transformed to be far-reaching resistance with the help of third parties wherafter the Soviet invasion took place. The primary actors of the crisis were the Soviet Union, Marxist Afghan government and the per contra insurgents. While the resistance groups in Afghan territory were operating under the umbrella of religious political parties, stationed in Pakistan or Iran, they were also enjoying financial aid and arms supply, procured by the countries like the US, Pakistan and Saudi Arabia. Although these political parties were extremely making use of the islamic themes in their discourses they had actually

* Dr., kubilayhaner@gmail.com

been shaped on ethnic basis and background. In the general sense, part of Afghan people partook in the resistance groups under the auspices of a political party with affiliation motives and some other preferred to be on the side of pro-soviet government. The Turks, mostly resident in Northern Afghanistan followed the same course as is the case with the other ethnic groups and they either chose the option to support Kabul government or to resist the Soviet military forces. Taking into account the Soviet citizens of Turkic origin who participated in the military expedition in Afghanistan, it is deducible to say that Turks in this geography had to fight on different sides of the armed conflict. In this paper, the situation and activities of Turks in Afghanistan and the ones who partook in the armed conflict as soviet soldiers are examined during the Soviet invasion and soon after within the scope of prominent personalities of Turkic origin.

•

Keywords

Afghanistan, Soviet Invasion, Turks, Azad Beg, Rashid Dostum, Boris Kerimbaev.



GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin 1979 yılında Afganistan'a askerî müdahalesi ile başlayan çatışma süreci pek çok devlet ve genel olarak uluslararası sistemi etkilerken küresel ölçekli sonuçlara da yol açmıştır. Sovyet yönetiminin söylemiyle "Afganistan Hükümeti'ne destek olmak amacıyla" gönderilen askerî güç, karşısında geleneksel olarak savaşımaya hazır ve fakat silah ve malzeme bakımından yetersiz direniş gruplarını bulmuştur. Ancak bu gruplar kısa sürede muharebe güçlerini geliştirerek Sovyet ve Afgan ordu birliklerine karşı etkili olmaya başlamışlardır. Afganistan'da 1979-1989 dönemindeki çatışmanın asıl aktörleri olan üç tarafa kısa süre içerisinde bahse konu direniş gruplarına siyasi, malî, askerî ve psikolojik destek sağlayan ülkeler de katılmışlardır. Krizden ve sonuçlarından doğrudan ve en çok zarar görenler ise Afganistan vatandaşlarıdır. Öte yandan, Afganistan'da yaşayanlar ve Sovyet tâbiyeti altında bulunanların yanı sıra söz konusu coğrafya dışındaki kimi Türkler de bu olağanüstü çatışma sürecinin birey düzeyinde aktörleri olmuşlardır.

Afganistan farklı etnik unsurlardan oluşan bir ülkedir ve Afgan sözcüğü genel olarak Peştun kökenlileri ifade etmektedir. Peştunlar dışında ülkenin önemli etnik unsurları olan Türkler, Tacikler ve Hazaralar'ın yanı sıra Beluciler, Nuristaniler, Hindular, Araplar da Afganistan'ın etnik zenginliğine katkı yapmışlardır. Afganistan Türklerini oluşturan unsurların başında ise Özbekler, Türkmenler, Aymaklar, Kırgızlar, Kazaklar, Karakalpaklar ve Kızılbaşlar gelmektedir (Oğuz 2001: 37-52; Livingstone-O'Hanlon 2015: 16). Türk kökenliler, yoğun olarak Afganistan'ın kuzey bölgesinde yaşamaktadırlar.

Afganistan'da bilinen ilk Türk varlığı M.S. I. yüzyılda, Yüe-Çi'ler ile başlar. Ahmet Şah Dürrani'nin ilk Afgan devletini ilan ettiği 1747 yılına kadar Afganistan Akhunlar, Göktürkler, Gazneliler, Selçuklular, Timurlular, Şeybaniler (Özbekler), Harizmşahlılar ve Afşarlar gibi Türk boylarının kurdukları devletlerin hâkimiyetinde kalmıştır. Afganistan topraklarında hüküm sürmüş olan son Türk hükümdarı Afşar Nadir Şah'tır (Oğuz 2001: 43, 44). İbn Battûta bugün Pakistan sınırları içerisinde kalan ve Afganistan sınırına çok yakın mesafede bulunan Heştınagar'ı (Şaşıngar) "Türk ülkesinin sınırları içindeki son yerleşim merkezi" olarak nitelemiştir (İbn Battûta 2000: 377).

Afganistan'daki Türk varlığı yakın coğrafyadan gerçekleşen göçlerle artmıştır. Çarlık Rusyası ve ardından kurulan Sovyetler Birliği rejimine karşı verilen mücadeleler sonucu XX. yüzyılın başında, Türkistan coğrafyasından Kuzey Afganistan'a göçler gerçekleşmiştir. Çarlık Rusyası'na karşı gelişen 1916 isyanı, ardından 1918 yılında başlayan Korbaşı (Basmacılık) hareketi dönemi ve

Sovyetlerin 1930 yılında başlayan kollektivizasyon uygulamalarının yaşandığı yıllar Türklerin Afganistan'a yoğun olarak göç ettikleri dönemlerdir (Andican 2003: 160-164). Bedehşan, Katağan ve Türkistan vilayetlerinde XX. yüzyılın başında tamamen Özbek, Türkmen ve Tacikler yaşamakta ve bölgedeki Türk nüfusu bir milyon olarak tahmin edilmekteydi (Fazlı 2007: 85).

Türkmenler, daha çok Kunduz, Belh, Samangan, Cüzcan, Faryab, Bagdis, Herat şehirlerinde yaşamaktadırlar. Ancak Kâbil, Bağlan ve Hilmend'de de yaşayan Türkmenler mevcuttur (Babayeva 1992: 10-14). Türklerin yoğun olarak yaşadığı Afgan Türkistanı dışında ülkenin güneyinde yaşayan Türk boyları da vardır. Ancak bu boylar Peştun ve Tacik gruplarla karışmışlardır (Oğuz 2001: 43, 44). Hindukuş Dağlarının kuzeyinden itibaren başlayan Afgan Türkistanı'nda, diğer etnik unsurların yanı sıra esas olarak Özbekler yaşarlarken, bölgenin daha kuzey kısımlarında Ersarı Türkmenleri genelde göçebe bir hayat sürmektedirler (Dames 1993: 143). Diğer Türkmen boyları arasında Ersarı'lara en yakın olan Salır boyuna mensup çok az sayıda Türkmen Kunduz, Herat (Babayeva 1992: 26, 27), Meymene ve Maruçak'ta yaşamaktadırlar. Sarık ve Çakra boylarının Andhuy ile diğer bazı yerlerde yaşamlarını sürdürdüklerine dair bilgiler de mevcuttur (Devlet 2001: 105). Ayrıca yine az sayıda olmak üzere, Türkmenlerin Yomut ve Teke boylarına mensup aileler de Herat bölgesinde yaşamaktadırlar. Özbekler ise Mezar-ı Şerif, Kunduz, Faryab, Bedehşan, Şibirgan, Samangan ve Tehar illerinde yoğunlaşmışlardır. Katağan bölgesindeki Özbeklerle aynı dil ve kültürü paylaşmalarına rağmen Şibirgan ve Faryab illerinde yaşayan Özbekler *Tat* olarak adlandırılmaktadırlar (Oğuz 2001: 45). Özbeklerin yaşadıkları diğer bazı yerler ise Meymene, Sar-i Pul, Tukurgan, Akça ve Belh'tir (Devlet 2001 :105).

Daha çok 1917-1922 döneminde Rusya'da yaşanan iç savaş ve Bolşevik İhtilali döneminde Afganistan'a göç eden Kazaklar, Mezar-ı Şerif, Kunduz ve Tehar illerinde Özbeklerle bir arada yaşamaktadırlar. Kırgızlar ise Vahan Koridoru'nda yerleşmişlerdir. Sayıları az olmakla beraber Afganistan'da yaşayan diğer bir Türk boyu, Kâbil ve Celalabad kentlerine yerleşmiş olan Karakalpaklardır. Afşar Nadir Şah bakiyesi Kızılbaş Türkleri ise çoğunlukla Kâbil'de, bir kısmı da Hazaracat bölgesi Foladi Vadisi'nde yaşamaktadırlar (Oğuz 2001: 46, 47). Nadir Şah Afşar tarafından İran'dan getirilen Kızılbaşların *Civanşir*, *Afşar* ve *Muradşahi* oymakları Kâbil'e yerleşmişlerdir (Fisher 1878: 75). Farsça konuşmakla birlikte Afşar Türkmenliği bilinçlerini korumuş olan Kızılbaşlar günümüzde sayılarının iki milyonu bulduğunu düşünmektedirler (Kavuncu 2009: 114). Afganistan Türklerinin toplam nüfusunun Afganistan nüfusuna oranı günümüzde %17 (Özbekler %9, Aymaklar %4, Türkmenler %3 ve diğerleri) civarındadır (Livingstone-O'Hanlon 2015: 16).

Sovyet işgali (1979-1989) döneminde Türklerin yoğun olarak yerleşik bulunduğu Kuzey Afganistan'ın hem Sovyetler Birliği hem de işgale karşı koyan direnişçiler açısından stratejik önemi artmıştır. Sovyet sınırına yakın olması ve bu bölgenin Afganistan'a karadan giriş mihveri olarak kullanılmasının yanı sıra Sovyet ordusunun Afganistan harekâtı için personel ve lojistik yığınağını Afganistan'a yakın bölgelerde yapması Kuzey Afganistan'ı bu harekatta en hassas bölge haline getirmiştir. Sovyetler açısından bu bölge stratejik önemi haiz olarak kabul edilmekle birlikte askerî açıdan sıklet merkezi olan Kâbil ve civarına oldukça yakın konumda bulunmaktadır. Bu çerçevede kısa zamanda örgütlenen ve kriz dönemi süresince Sovyet askerî mevcudiyetine karşı devam eden direnişin özellikle Kızıl Ordu'nun ikmal güzergâhlarını ve bu güzergâhlar çevresindeki askerî varlıklarını hedef alması nedeniyle Kuzey Afganistan'daki direniş grupları Sovyetler Birliği tarafından ciddi bir tehdit olarak görülmüştür. Bu bölgedeki direniş özellikle Türk ve Tacik direnişçilerin gayretleri ile sürdürülmüştür.

Ordu birliklerinin şehir merkezlerini işgali ve halk hareketlerinin polis ve özel güçler yardımıyla bastırılmasına dayanan Macaristan ve Çekoslovakya harekâtları Sovyet Genelkurmayı'nın Afganistan harekâtına hazırlanmasında belirleyici olmuştur (Johnson 2012: 209). Bununla birlikte Afganistan'a giren Sovyet ordusunun yapısı, terkip ve teşkilatında bu ülkede ortaya çıkan tehditleri bertaraf etmek amacıyla zaman içerisinde değişikliğe gidildiği görülmektedir. Başlangıçta Çekoslovakya ve Macaristan'a müdahale eden birliklere benzer terkip, teşkilat, araç ve gereç kullanılmakla birlikte yapılan değişikliğin ardından Afgan direnişçilerinin baskın ve vur-kaç tarzı muharebeyi esas alan gerilla harekâtına karşı etkili olabilecek özel eğitimli birliklerin ağırlıklı olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Afganistan'a gönderilen Sovyet ordusunun personel yapısı etnik olarak çeşitlilik arz etmiş olmakla birlikte bu yapı içerisindeki Türklerin varlığı dikkat çekicidir. Her ne kadar "başlangıçta etnik ve kültürel yakınlıktan dolayı Türkler ve diğer Müslümanların ön saflarda kullanıldığı, daha sonra bu uygulamada olumsuz neticeler alındığı ve bahsekonu Sovyet vatandaşlarının aktif görevden geri hizmete çekildiği" gibi bazı değerlendirmeler yapılmış olsa da Türkler Afganistan harekâtının sonuna kadar Sovyet ordusunun ön saflarında savaşmaya devam etmişlerdir.

Sovyet Ordusundaki Türkler

Afganistan'da görevlendirilen Kızıl Ordu birlikleri Sovyet coğrafyasının hemen her tarafından gelen askerlerden oluşmuştur. Orta Asya ve Kafkasya'dan gelen askerler de orduda görevlendirilmişlerdir (Braithwaite 2011: 8). Özellikle Afganistan'a yakın konumdaki Orta Asyalı Türkler ve diğer

Müslümanlar dil ve din yakınlığı nedeniyle bu ülkede görevlendirilerek ortaya çıkabilecek tepkilerin azaltılması amaçlanmıştır (Wimbush-Alexiev 1981: v-4). Orta Asyalı askerlerin bu oranda Afganistan'da görevlendirilmesinin ardında onların Afganistan şartlarına daha iyi uyum sağlayabilecek dayanıklılıkta olduğu düşüncesi de ileri sürülmüştür (Zhou 2012: 318). İşgalin ilk safhasında Afganistan'daki Sovyet ordusunun subay ve astsubay kadrolarında Rus ve Ukraynalılar görevlendirilmiş olmakla birlikte genel olarak kuvvetin üçte biri Özbek, Türkmen ve Tacik asıllı askerlerden oluşmuştur (Bennigsen-Lemercier 1986: 2). Türk ve diğer Müslüman askerlerin işgalin sonraki safhalarında görevlendirildikleri kadrolar konusunda kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Bu konuda Orta Asyalı askerlerin kültürel yakınlık duydukları Afgan direnişçileri ile savaşmak istemedikleri ileri sürülmektedir. Bennigsen'e göre 1980 yılı mart ayında bu askerler muharip birliklerden ve kısmen Afganistan'dan geri çekilmiş, bu ülkede kalan askerler ise savaşçı olarak değil geri hizmet kadrolarında görevlendirilmişlerdir (Bennigsen-Lemercier 1986: 2). Benzer görüşleri, kısa süre silah eğitimi alan Türkistanlı askerlere stratejik roket birlikleri ve hava kuvvetleri birliklerinde görev verilmediğine vurgu yapan Wimbush ve Alexiev de savunmaktadır (Wimbush-Alexiev 1981: 11, 12). Aksini düşünen Braithwaite, Türk ve diğer Müslüman askerlerin kültürel yakınlık duydukları direnişçilerle savaşmaktan kaçındıkları görüşünü reddetmektedir (Braithwaite 2011: 329). Zhou'nun da vurguladığı üzere Sovyet ordusunda görev yapan Orta Asya kökenli ve diğer Müslüman askerler Afganistan'daki etnik akrabalarına yakınlık duymuş olmakla birlikte bir kısmı etnik veya milliyetçi bir perspektiften bakmaktan ziyade Sovyet vatandaşı kimliği ile hareket etmişlerdir (2012: 303). Dolayısıyla, Türk ve Müslüman askerler işgalin sonraki safhalarında da Sovyet ordusunun muharip ve özel birliklerinde görevlendirilmişlerdir. 1984 yılı başlarında, Afganistan'daki Sovyet ordusunun özel birliklerinde bir kısmı Afganistan ordusu üniformasıyla görev yapan yaklaşık altı bin Türk ve diğer Müslüman asker bulunmaktadır. Ayrıca yine geri hizmette görev verilen askerler de vardır (Bodansky 1990: 257). Bu bilgileri Sovyet ordusu tarafından başlatılan "Müslüman Taburları" uygulaması da desteklemektedir.

Afganistan'ın işgali esnasında Orta Asyalı askerlerin büyük bir kısmı 40. Ordu'da ve Sovyet özel kuvvetleri (Spetznaz) bünyesinde görevlendirilmişlerdir. Spetznaz birlikleri Ana İstihbarat Başkanlığı (*Glavnoye Razvedyvatelnoye Upravleniye- GRU*) denetiminde faaliyet göstermişlerdir. Orta Asyalı Spetznaz askerleri ise Müslüman taburlarında görev yapmışlardır (Zhou 2012: 303). İlk Müslüman taburu Afganistan'da işgal öncesinde kullanılmıştır. Zhou, Müslüman taburunun kurulmasının ardında yatan düşüncenin Afganistan Devlet Başkanı Nur Muhammed Taraki'nin korunması olduğunu

aktarmaktadır. Ancak işgal sonrasında bu özel taburlar çeşitli muharebe görevleri ve yeniden inşa faaliyetlerinin yanı sıra barışı koruma görevlerinde de kullanılmışlardır. İlk Müslüman taburu olan 154. Müfrez Sovyet Genelkurmay Başkanlığı'nın 26 Nisan 1979 tarihli direktifi üzerine kurulmuş ve aynı yıl haziran ayına kadar birlik kadroları tamamlanmıştır. Müfrez olarak görev yapabilecek şekilde ve görev özelliğine göre dört bölükten müteşekkil bu taburun tamamı Özbek, Türkmen, Tacik ve diğer Orta Asyalı askerlerden ve genel olarak gönüllülük esasına göre oluşturulmuştur. Ağustos ayına kadar birliğin komutanlığını Özbek binbaşı Habib Halbayev yapmış, bu dönemde paraşütçülük eğitiminin yanı sıra Afganistan'da üstlenilecek muhtemel görevlere hazırlık faaliyetleri icra edilmiştir (Zhou 2012: 303-307).

Müslüman taburu 9-10 Aralık 1979 tarihlerinde Özbekistan'ın Çirçik Havaalanı'ndan hareketle Afganistan'daki Bagram Hava Üssü'ne intikal etmiştir. Afganistan ordusu üniforması giyen ve Afgan kimlik kartı taşıyan askerlerden oluşan bu tabur KGB Spetznazları ile birlikte 27 Aralık'ta Devlet Başkanı Hafızullah Emin'in suikast sonucu öldürüldüğü Tac Beg Sarayı'na yönelik saldırı operasyonuna (Fırtına 333) katılmışlardır. Kâbil'deki bazı bakanlıkların ve kritik tesislerin ele geçirilmesinin ardından Müslüman taburu 10 Ocak'ta Çirçik/Özbekistan'a geri dönmüştür. Yeniden teşkilatlandırılan bu tabur işgal döneminde merkez ve Kuzey Afganistan'da görev yapmıştır (Zhou 2012: 307- 314). İkinci Müslüman taburu olan 177. Özel Operasyonlar Müfrezesi ise 1980 yılı şubat ayında Kazakistan'ın Kapçagay kentinde kurulmuş ve 1981 yılının Ekim ayında Afganistan'a gelmiştir. Başlangıçta Uygurların da alındığı bu birlik sonraları Özbek, Kazak, Türkmen, Kırgız ve Taciklerden oluşmuş ve 750 kişilik mevcuda ulaşmıştır (Zhou 2012: 311).

1981-1984 yılları arasında Ahmet Şah Mesut kuvvetlerine karşı başarılı pusu görevleri yapan bu taburun ilk komutanı "Kara Binbaşı" lakabıyla bilinen Kazak asıllı Boris (Tukenoviç) Kerimbayev (Mustafina 23.02.2012), tabur komutan yardımcısı ise Kırgız Mels (Saginaliyeviç) Bekboev'dir (Zhou 2012, 304).¹ Kerimbayev 1970 yılında Taşkent Müşterek Akademi Komutanlığı'ndan mezun olmasının ardından Almanya'da motorize piyade takım komutanlığı yapmış ve daha sonra Kazakistan'a dönmüştür. Kapçagay'da Orta Asya Askerî Mıntika Komutanlığı'nda altı yıl görev yaptığı 22. Özel Tugay 177. Özel Görevler Grubu'na dönüştürülmüş, Kerimbayev de bu birliğe atanmış ve binbaşı rütbesinde Afganistan'a gönderilmiştir. Kerimbayev birliği ile beraber 29 Ekim 1981 tarihinde Faryab vilayetinde Meymene yakınlarına gelmiş ve burada Movladi Kara tarafından komuta edilen direnişçilerle şiddetli

¹ Mels Saginaliyeviç Bekboev daha sonraları Kırgızistan Savunma Bakan Yardımcısı ve Kırgızistan Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı olarak görev yapmıştır (Zhou 2012: 304).

çarpışmalar yaşanmıştır (Mahin 2016: 24). Kerimbayev 2016 yılında yapmış olduğu bir röportajda Afganistan'ın Pencşir bölgesindeki faaliyetlerine değinmiştir. Buna göre Kerimbayev ve birliği 12 Temmuz 1982 tarihinde Pencşir Vadisi'ne gelmişlerdir.² Birliğe Afganistan'daki Kızıl Ordu'nun en üst birliği olan 40. Ordu Komutanlığı tarafından 120 kilometrelik bir alanda kent yollarının kontrolü görevi verilmiştir. Kerimbayev ve Müslüman taburu bu bölgeye bir aylığına gönderilmiş olmakla birlikte sekiz ay boyunca Pencşir bölgesinde kalıp muharebelere katılmışlar ve burada silah ve uyuşturucu madde taşıyan direnişçi kollarına karşı sağlam bir bariyer oluşturmuşlardır. Böylelikle Sovyetler Birliği'nden Kabil'e kadar olan yol güzergâhında Sovyet konvoylarının güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Müslüman taburları Pencşir bölgesinde faaliyet gösteren Ahmet Şah Mesut birliklerine karşı önemli başarılar göstermişler ve direnişçilere büyük darbeler indirmişlerdir (Mahin 2016: 24). Bununla birlikte Zhou, Kerimbayev ve birliğinin Pencşir'de görev yaptığı dönemin Afganistan'daki Sovyet ordusu ve Ahmet Şah Mesut'a bağlı direniş güçleri arasında yaşanan şiddetli çatışmalardan sonra sağlanan altı aylık ateşkes süresinin bir kısmını kapsadığını ve hatta Kerimbayev'in Ahmet Şah Mesut'la bizzat tanıştığını da aktarmaktadır. Tabur 1983 yılı mart ayı başında Pencşir bölgesinden ayrılmıştır (Zhou 2012: 313).

Kerimbayev ise Ahmet Şah Mesut tarafından kendisinin öldürülmesi için bir milyon dolar ödül konduğunu, ancak "*ordu saflarında hainler olmadığından bu ödülün bir işe yaramadığını*" belirtmiştir. Kerimbayev Afganistan'daki savaş döneminde Kazakistan'dan gelen askerlerin anavatanlarını düşmanlardan koruyan Kazak atalarına öykündüklerini ifade etmiştir. Daha çok "Kara Mayor" (Kara Binbaşı) olarak bilinmekle birlikte yine bir Afganistan gazisi olan Bahıtбек Smagul tarafından yazılmış olan kitapta Kerimbayev için "Pencşir'in Kralı" unvanı kullanılmıştır (Mahin 2016: 24). Bu unvan Pencşir bölgesinde ünlenen ve "Pencşir Aslanı" olarak tanınan Ahmet Şah Mesut'a bir nazire gibidir.³

Afganistan'ın işgali esnasında Sovyet ordusu saflarında savaşan Türkler ve diğer Müslümanlarla ilgili önemli bir bilgi ise 1984-1989 yılları arasında Afganistan harekâtının idaresinde önemli rol oynayan Orgeneral Valentin Varennikov'un yardımcılığını yapan Emekli Tümgeneral Alexander

² Pencşir bölgesi savaşan taraflar açısından stratejik olmakla birlikte Sovyetler Birliği ile Kâbil arasındaki ana ikmal yolunun geçtiği Saleng Geçidi'nin burada bulunması bölgenin önemini daha da artırmıştır.

³ Kerimbayev Afganistan görevinden sonra Orta Asya Askerî Bölge Komutanlığı'na atanmış, burada farklı komutanlık kadrolarında görev yapmış ve 1990 yılında Kazakistan SSC'nin Sivil Savunma Karargâhı'nda görevlendirilmiştir. İki yıl sonra ise sağlık nedenleriyle emekli olmuştur. 2011 yılında "*A'ya Dönüş*" adlı Kazakistan yapımı filmin gösterimine katılan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev filmin sonunda Albay Kerimbayev'in yanına giderek onunla tokalaşmış ve "*onları hatırlayarak ve onların ülke sevgisi adına yaptıklarını takdir ederek bu filmi çektiydiklerini, kahramanlık izlerinin silinmeyeceğini ve dersler çıkarılan Afganistan Savaşı'nın insanların hatıralarında kalacağı*" çerçevesinde düşüncelerini aktarmıştır (Vadim 2016: 24).

Lyahovskiye tarafından aktarılmıştır. Onun tespitlerine göre Sovyet ordusunda Afganistan harekâtına katılan Türk kökenli askerlerden hayatını kaybedenlerin toplamı yaklaşık 2700'dür. Bunların içerisinde en fazla kayıp veren 1066 kişi ile Özbeklerdir. Onları 442 kayıpla Tatarlar takip etmektedir (Lyahovskiye, 1995). Sovyetler Birliği'nin Afganistan'daki kayıpları konusunda kaynaklar farklı rakamlar vermektedir. Krivoşeev'in aktardığı bilgilere göre Kızıl Ordu'nun Afganistan'da verdiği toplam kayıp 14.453'tür (Krivosheev vd. 1997: 286). Bu rakam dikkate alındığında Türk kökenli Sovyet vatandaşlarının toplam kaybının tüm Kızıl Ordu kayıplarının %18'inden fazla olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile Afganistan işgali esnasında hayatını kaybeden her beş Sovyet askerinden biri Türk kökenlidir. Yaralananlar ve çeşitli nedenlerden dolayı sakat kalanlar bu sayı dışındadır. Öte yandan Kakar, Türk kökenlilerin ordu safları dışında Sovyetler Birliği adına üst düzey kadrolarda da hatırı sayılır görevler yaptığını dair bir örnek aktarmaktadır: Sovyetlerin Kâbil Büyükelçisi Tatar kökenli Ahmet Fikret J. Tabayev direniş cephesinin bölünmesi amacıyla Sovyetler Birliği tarafından tasarlanan projenin ilk uygulayıcısı olmuştur (Kakar 1995: 180-181). Bu proje sayesinde direnişçiler safında savaşanların bir kısmının Afgan hükümeti tarafına geçmesi sağlanmıştır.

Afganistan Hükümeti Safındaki Türkler

Genel kanunun aksine Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali döneminde tüm Afganistan halkı Sovyet ordusu ve/veya Afganistan Hükümeti karşısında olmamıştır. Tüm etnik unsurlardan işgal dönemi boyunca farklı tarafları seçenler vardır. Özellikle Kâbil hükümeti tarafının seçilmesinde direnişçilerin olumsuz yaklaşımlarının da etkili olduğu görülmektedir. Giustozzi tarafından aktarıldığına göre; 1986 yılında Hizb-i İslam ve Cemiyet-i İslam adlı direniş partilerinin çekişmesinden bıkan 3000 Özbek aile Kâbil hükümeti tarafına geçmiş ve silahlı birlikler oluşturmuşlardır. Dahası, direniş partileri arasında cereyan eden çatışmalar nedeniyle 1988 yılında Kajaki muntkasında yaşayan halkın bir kısmı Sovyet birliklerinin bölgelerine gelişini memnuniyetle karşılamışlardır. Kâbil yönetimi açısından direnişçilerin sivil halka uyguladıkları kötü muamele ve şiddet direnişçiler aleyhinde bir istismar unsuru teşkil etmiştir. Öte yandan hükümet özellikle farklı etnik unsurların bir arada yaşadığı yerlerde onların aralarındaki rekabeti kullanmada başarılı olmuş ve Özbekler ile Peştunlar arasındaki gerilimlerden yararlanmaya çalışmıştır. Bu çerçevede 1985 yılına kadar 200 köyde eski direnişçilerden milis güçleri oluşturulmuş ve 2000 direnişçi ise Sarandoy⁴ teşkilatına katılmıştır. (Giustozzi 2000: 125, 204). Afganistan Silahlı Kuvvetleri saflarında da bu genel çerçeveye koşut bir tablo dikkat çekmektedir. 1987-88 yıllarında Özbekler üstsubay ve

⁴ Sarandoy (Devrim Muhafızları), Kabil Hükümeti'nin askeri nitelikli polis teşkilatıdır.

siyasi memur kadrolarının %2,2'sini oluştururken 1987 yılında Sarandoy'da görevli Özbeklerin oranı %5,7'dir (V. Korgun 1983: 12'den aktaran; Giustozzi 2000: 276).

Afganistan'da Sovyet Büyükelçisi Fikret Tabayev tarafından başlatılan böl ve yönet politikası da özellikle Özbekler arasında çok etkili olmuştur. Bu bağlamda General Abdürreşit Dostum ve ona bağlı silahlı güçler Kâbil hükümetini desteklemiş ve işgalin ilk safhalarında çok faal olan bazı direnişçi liderleri Dostum tarafından bertaraf edilmişlerdir (Sinno 2009: 141). Özbek silahlı güçlerinden bazıları, Pakistan'da yerleşik siyasi partilerden yardım ve destek gelmediği, bu nedenle kendilerine destek olmayı öneren Kabil hükümeti tarafına geçtiklerini açıklıkla dile getirmişlerdir (Giustozzi 2000: 210). İkinci Müslüman taburunun komutanı Kerimbayev de görev yaptığı Darzob bölgesinde direnişçilere taraf değiştirtmeyi amaçlayan ikna görüşmelerine katılmıştır (Zhou 2012: 312). Bahis konusu silahlı güçler ile General Dostum ve birliklerinin yanı sıra Türk kökenli Kızılbaşlar da işgal esnasında Kâbil yönetimini desteklemişlerdir. Hükümet kontrolünün güçlü olduğu büyük şehirlerde yaşamaları Kızılbaşların saflarını belirlemelerinde önemli bir etken olmuştur (Sinno 2009: 142). Öte yandan Afganistan'daki çatışma ortamında silahlı grupların zaman zaman bağlı oldukları üst yapıdan ayrılarak başka bir büyük grupla hareket ettikleri izlenmiştir. Bu tür taraf değiştirmeler direniş cephesi arasında olduğu gibi düşman taraflar arasında da gerçekleşmiştir. Faizabad'dan Resul Pehlivan, birlikte hareket ettiği Muhammed Nabi Muhammedi'nin Harekât adlı grubuyla çıkan anlaşmazlık sonucu 1982 yılında Kabil rejimi tarafına geçmiştir (Sinno 2009: 147). Liderliğini yaptığı silahlı güç ile taraf değiştiren Resul Pehlivan vilayetdeki kuvvet dengesini de değiştirmiştir (Giustozzi 2000: 217). Dostum'un generalliğe terfi ettirildiği dönemde (1984) "Lâl Komutan" olarak bilinen Türk kökenli askerî lider ile Yâr Muhammed Ağa da kendilerine bağlı askerlerle direniş cephesinden koparak Dostum'un tarafına geçmişlerdir (Selim 2004: 110-112).

Afganistan'da Babrak Karmal döneminden itibaren Kâbil hükümeti ile birlikte hareket eden Dostum, 1986 yılında Şibirgan'da kurulan 53. Muharebe Fırkasının komutanlığına getirilmiştir. Afgan Savunma Bakanlığına doğrudan bağlı olan bu birlik Necibullah'ın iktidarını sürdürmesinde önemli rol oynamıştır. Direnişçiler tarafından ele geçirilen kentlerin geri alınması, ikmal yollarının güvenliğinin sağlanması gibi görevler üstlenen 53. Muharebe Fırkası Kandahar, Kunduz, Saleng, Pağman, Logar, Paktiya, Kandahar ve Kalat'ın Kâbil yönetiminin kontrolü altında tutulmasında görevler üstlenmiş, Kuzey Afganistan'da çok sayıda Türk direnişçinin teslim olmasını sağlamıştır (Selim 2004: 104-107).

General Dostum 1992 yılına kadar Kâbil hükümetine ve Devlet Başkanı Muhammed Necibullah'a bağlı hareket etmiştir. Necibullah yönetiminin son dönemlerinde Reşit Dostum'un Peştun olmaması nedeniyle etkisizleştirilmesi ve komuta ettiği 53. Muharebe Fırkasının dağıtılmasına yönelik girişimler artmıştır. Dostum kendisine bağlı komutanların görevden alınmasıyla direniş cephesindeki siyasi partiler ve direnişçi liderlerle temas etmeye başlamıştır (Selim 2004: 136, 137). Ardından, Necibullah'ın Mart 1992'de Birleşmiş Milletler Afganistan Özel temsilcisi Benon Sevan ile görüşmesinde "geçici bir hükümete yetkilerini devredebileceği" yönünde karar alması üzerine General Dostum merkezî hükümete desteğini kesmiştir (Andican 2003: 727, 728). Kakar'a göre Dostum bu dönemde Necibullah iktidarının sona erdirilmesi konusunda Azad Beg, Ahmet Şah Mesut ve diğer bazı etkili kimselerle görüşmeler yapmıştır (Kakar 1995: 274). General Dostum sahip olduğu askerî gücün etkinliğine rağmen yetersiz kalacağı ve diğer etnik unsurlarda olduğu gibi ancak bir siyasi partinin gücünü pekiştireceği düşüncesiyle 1992 yılında Cünbüş-ü Milli'nin kurulmasını sağlamış ve bu partinin başkanı olmuştur. Dostum'un Tacikler ve İsmaililerin desteğini alarak oluşturduğu askerî güç ile Mezar-ı Şerif'i alması ve ardından Kabil Havaalanı'nı ele geçirmesi (Andican 2003: 729) Afganistan'daki etkinliğini artırmıştır.

Afganistan'da Direniş Cephesindeki Türkler

Afganistan'da Sovyet işgaline karşı başlayan ve geniş bir alana yayılan direniş cephesi Merkezî Afganistan bölgesi (Kâbil civarı ve Pencşir Vadisi) ile Kuzey Afganistan (Afgan Türkistanı) bölgesinde yoğunlaşmıştır (Hayit 1987: 258). Afganistan genelinde üç yüz cephede dönemsel olarak 80 bin ila 150 bin direnişçi Sovyet ordu birliklerine karşı mücadele etmiştir (Girardet 1984: 15). Direniş genel olarak Afganistan'daki etnik unsurların kendi egemenlik alanlarını savundukları ve Kızıl Ordu birliklerine karşı eylemler gerçekleştirdikleri bir savaş halini almıştır. Bu mücadelede Peştun, Tacik ve Türkler Pakistan; Hazaralar ise İran'da oluşturulan siyasi merkezler tarafından yönlendirilmişlerdir. İşgale karşı mücadelede Türkler daha çok Tacik kökenli Burhaneddin Rabbani'nin liderlik ettiği Cemiyet-i İslami partisi şemsiyesi altında faaliyet göstermişlerdir (Andican 2003: 716).

Türkler işgal ile başlayan çatışma sürecinde Taciklerle birlikte Sovyet tehdidinin boyutunu daha iyi değerlendirebilmişlerdir. Zira yaşam alanlarında yoğun olarak Sovyet askerî varlığına tanıklık etmişler ve ortaya çıkan tehdit nedeniyle daha akılcı mücadele yöntemleri geliştirmişlerdir. Türklerin bu bölgede Tacikler ve Peştunlarla birlikte hareket etmeleri kolay olmuştur. Kuzey

Afganistan bölgesinde Kunduz, Belh, Bedehşan, Bağlan gibi sekiz vilayette yoğunlaşan gerilla tipi mücadelede direnişçiler askerî üs bölgeleri, sanayi bölgeleri, ikmal yolları, petrol ve doğal gaz tesislerini hedef almışlardır (Hyman 1984: 21).

Afganistan Türklerinin Sovyet işgaline karşı direnişinde Azad Beg Kerimi ismi öne çıkmaktadır. Ancak “işgale karşı Türklerin siyasi bakımdan örgütlenmeleri gerektiği” düşüncesinin kökeni Muhammed Tahir’e dayanır. Muhammed Davud döneminde imamlık yapmış olan Muhammed Tahir hükümet politikalarını eleştirmesi nedeniyle hapse atılmış, ancak Babrak Karmal döneminde özgürlüğüne kavuşmuştur. Direniş cephesine hâkim olan partiler bünyesinde Türk kökenlilerin temsil edilemeyeceği kanaatini edinen Tahir yeni bir parti kurmaya karar vermiştir. (Rauf Beg 2001: 58-60). Peşaver’de 1981 yılında toplanan ve Afganistan’daki Türkleri siyasi olarak birleştirmeyi amaçlayan Türkistan Mücahitleri Kongresi’nde görüş birliğine varılamamış ancak aynı yıl içerisinde düzenlenen ikinci kongrede “Kuzey Afganistan Vilayetleri İslam İttihadı” adlı partinin kurulması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede partinin geçici başkanlığına Abdülkerim Mahdum seçilirken Azad Beg başkan yardımcılığına getirilmiştir (Andican 2003: 718, 719).

Annesi tarafından son Hokand Emiri Hudayar Han’ın torunu olan Azad Beg, Pakistan’da dünyaya gelmiş ve hukuk eğitimi görmüştür. Azad Beg, Pakistan’da edindiği saygın konumu nedeniyle bu ülke hükümetinden önemli ölçüde askerî malzeme, silah ve mühimmat desteği almayı başarmış ve bunları Kuzey Afganistan’da Kunduz, Şibirgan ve Meymene’deki direniş güçlerine ulaştırmıştır. Bununla birlikte Kuzey Afganistan Türklerini bir araya getiren siyasi birlik Mevlevi Tahir Mehter (Muhammed Tahir)’in Cemiyet-i İslami ile yaşanan bir anlaşmazlık sonucu öldürülmesi nedeniyle yara almıştır (Rauf Beg 2001: 60-62). Öte yandan Kuzey Afganistan Vilayetleri İslam İttihadı partisinin başkanı Abdülkerim Mahdum ile Azad Beg arasında partinin çizgisi konusunda başlayan anlaşmazlık diğer bir sarsıntıya neden olmuştur. Mahdum’un 1982 yılında Afganistan’ı terk etmesiyle Azad Beg parti liderliğini üstlenmiştir (Andican 2003: 721).

Azad Beg yeni süreçte partinin dünyada tanıtılmasına ve Pakistan Hükümeti’nden destek sağlamaya yönelik çalışmalar içerisinde olmuş (Rauf Beg 2001: 62) ve Samangan (Aybeg)’da⁵ bir askerî karargâh kurmuştur. Bu karargâh bölgede bulunan Türk kökenli askerî liderleri bir araya getirme doğrultusunda önemli bir adım olmuştur. Askerî teşkilatlanma Aybek (Aybeg)’in yanı sıra Bamyan yakınlarındaki Kûh-i Merd’de kurulan diğer karargâh ile pekiştirilmiştir. Bu çerçevede İmam Buhari ve Tirmizi adlı

⁵ Samangan’ın eski adı Kutbeddin Aybeg’den mülhem olarak “Aybeg”dir (Kavuncu 2009: 46).

kolorduların kurulmasıyla Kuzey Afganistan'da Samangan, Belh, Cüzcan ve Faryab bölgelerindeki birlikler arasında uyum sağlanmış ve işgale karşı sürdürülen direnişe önemli katkılarda bulunulmuştur. Bu bölgede Aşur Pehlivan, Mevlevi Abdülkuddüs, Tatar Mevlevi İslam, Ayıt Murat ve Haliddin gibi Türk kökenli askerî liderler Sovyet ordusuna karşı mücadelede başarılarıyla öne çıkmışlardır (Andican 2003: 722).

Azad Beg grubu Stinger füzeleri edinmekle askerî gücünü pekiştirmiştir (Rauf Beg 2001: 63). Grubun güçlenmesi ve Pakistan'dan silah yardımı sağlaması nedeniyle başka partilere bağılı olarak hareket eden Türk kökenli bazı direniş liderleri de Azad Beg grubundan silah yardımı almışlardır (Roy 1992: 80, 81). Ancak Azad Beg grubunun güçlenmesi hem Sovyetler Birliği'nin hem de diğer direniş partilerinin dikkatini çekmiştir. Sovyetler Birliği bu gücün etkilerinin kendi sınırları içerisine yayılabileceği endişesi ile hareket ederken özellikle Peştun partileri Azad Beg grubunun "Afganistan'daki cihadı böldüğü" argümanını kullanmışlardır (Andican 2003: 723). Bu suçlamaların doğal bir sonucu olarak Azad Beg grubu ile radikal direnişçi güçler arasında çatışmalar başlamıştır. Dahası, Azad Beg'e bağılı birliklerin karşısına Türkler de çıkmıştır. Zira, Azad Beg grubunun Afganistan'ın kuzeydoğu bölgesinde ilerlemesi Özbek direnişçi lider Kazi İslamuddin tarafından durdurulmuştur (Roy 1992: 81).

Azad Beg Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekildiği 1989 yılından sonra da Afganistan'da Türk varlığı için mücadeleye devam etmiştir. Bu çerçevede bazı girişimlerde bulunmuş olsa da Peştun ağırlıklı direniş partilerinin eşitlikçi olmayan yaklaşımları nedeniyle 1989 yılında oluşturulmaya çalışılan şûraya katılmamıştır. Peştunların hâkimiyeti dışındaki bölgelerde askerî liderlerin bir çatı altında toplanması konusunda Tacik lider Ahmet Şah Mesut ile yaptığı görüşmeler de sonuçsuz kalmıştır (Andican 2003: 725, 726).

Azad Beg, 1992 yılına kadar Afganistan Devlet Başkanı Necibullah'ın safında bulunan ancak bu tarihten itibaren desteğini çekerek mayıs ayında Mezar-ı Şerif'te yeni siyasi oluşum Cünbüş-ü Milli (Afganistan Milli İslami Hareketi)'nin kurulmasına önyak olan General Dostum ile bir süre teşrik-i mesaide bulunmuştur. Azad Beg, Kuzey Vilayetleri İslam İttihadi'nin başkanı olarak Cünbüş-ü Milli başkanı seçilen Dostum'un yardımcılığına getirilmekle birlikte zaman içerisinde ortaya çıkan görüş ayrılıkları nedeniyle iki lider birbirlerinden uzaklaşmıştır. Azad Beg, yeni kurulan parti yapısında Türklerin daha fazla yer alması konusundaki düşünceleri nedeniyle Türk olmayan Cünbüş-ü Milli mensuplarının hedefi durumuna gelmiştir. Türk askerî liderlerin Dostum tarafını seçmeleri ise Azad Beg'in Kuzey Afganistan'daki konumunu zayıflatmıştır (Andican 2003: 740). Azad Beg'in özellikle Dostum

nazarında önemsiz hale gelmesinde Türkiye'nin de payı olmuş, zira Türkiye 1992'den sonra Dostum ile doğrudan temas kurma yaklaşımını benimsemiştir (Kavuncu 2009: 137). Azad Beg, Cünbüş-ü Milli'nin liderliği için Türkiye'de yapmış olduğu temaslar sonuç vermeyince (Rauf Beg 2001: 63) bu bölgede artık siyasi mücadele yapamayacağı kanaatine varmış ve Mezar-ı Şerif'i terk etmiştir (Andican 2003: 740, 741). Azad Beg ve Dostum 1994 yılında tamamen kopmuşlardır (Giustozzi 2005: 4). Azad Beg Cünbüş-ü Milli'nin Taliban ile mücadele ve iç çekişmeler sonucu 1997 yılında Kuzey Afganistan'da hakimiyeti yitirmesi ve General Dostum'un Afganistan'ı terk ederek Türkiye'ye gelmesinin ardından aldığı davet üzerine Mezar-ı Şerif'e giderken helikopter kazasında hayatını kaybetmiştir (Andican 2003: 741). Azad Beg'in kazaya değil bir suikasta kurban gittiğine dair değerlendirmeler de yapılmıştır (Gerçik 2001: 89). Zira, Azad Beg'in koruması ve danışmanı ile hayatını kaybettiği kazadan aynı helikopterde bulunan on iki kişi sağ kurtulmuştur (Andican 2003: 741).

Azad Beg grubunun dışında Türk kökenlilerin oluşturdukları münferit direniş grupları da Kuzey Afganistan'da Sovyet işgaline karşı mücadele etmişlerdir. Özbek Veli Beg grubu bunlardan biridir. Veli Beg 1984-1986 yılları arasında kendi adına oluşturduğu üç yüz kişilik bir kuvvetle Amu ve Kurgan Tüb arasındaki bölgelerde faaliyet göstermiştir. Bu grup kuzeyde Sovyetler Birliği sınırları içerisinde stratejik hedeflere karşı eylemler gerçekleştirilmesi, propaganda yapması ve istihbarat toplaması için CIA güdümünde hareket eden Pakistan İstihbarat Teşkilatı (ISI) tarafından yönlendirilmiş ve desteklenmiştir. Zira dönemin CIA başkanı olan William Casey Sovyetlere kendi topraklarında eylemler yapılması düşüncesini desteklemiş ve Amu Derya (Ceyhun)'nın iki yakasında yaşayan insanların etnik, dinsel ve kabilevi bağlarından yararlanılması düşüncesi öne çıkmıştır. Bu çerçevede Amu Derya'nın Afganistan'ın Bedehşan vilayetinden Türkmenistan'ın Kelif kentine uzanan güzergâhı Casey tarafından SSCB'nin "yumuşak karnı" olarak değerlendirilmiştir. Zira bu bölge hem Türkmen, Özbek ve Tacik gibi Müslüman halkları barındırmakla, hem de zengin doğal kaynaklara sahip olmakla Sovyetler açısından stratejik önem arz etmiştir (Yousaf-Adkin 2001: 189-205).

Veli Beg, ailesini kaybettikten sonra Pakistan'da bir mülteci kampında yaşamaya başlamıştır. Kuzey Afganistan'daki evi Kunduz vilayetinde ve Ceyhun Nehri kenarındadır. Savaş nedeniyle eşi, kızı ve oğullarını kaybetmiş olması intikam hislerini beslemiş, böylelikle Pakistan istihbaratının Afganistan Bürosu tarafından kullanılmaya hazır hale gelmiştir. Ancak Pakistan istihbaratı Sovyet topraklarında eylem yapmak üzere Kuzey vilayetlerinden başka kişileri de eğitmiş ve kullanmıştır. Bunların ihtiyaç duydukları silah, mayın, bazı malzemeler ve botlar CIA tarafından sağlanmıştır. Bu çerçevede özellikle

Kunduz'daki Hazret İmam mntikasında Sovyet Nijniy Pyandj'a yönelik çok sayıda operasyon başlatılmıştır. Bu gruplar özellikle gerçekleştirdikleri sabotaj türü eylemleriyle Sovyetler Birliği'ne ciddi zararlar verdirmeye çalışmışlardır (Yousaf-Adkin 2001: 192-199). Bu küçük gruplardan bir diğerisi ise Seyit Harun grubudur. Kunduz'da yaşayan Fergana kökenli direnişçilerin bir kısmı bu grup bünyesinde Kunduz-Bağlan arasındaki direniş mücadelesine katılmışlardır (Shalinsky 1994: 110).

SONUÇ

Sovyet işgali ile başlayan ve işgal sonrasında devam eden silahlı çatışma süreci bu ülkede yaşayan tüm etnik halkları derinden etkilemiştir. 1978 yılında gerçekleşen ve Savr İnkılabı olarak adlandırılan askerî darbe ile iktidara gelen Sovyet yanlısı Afgan hkmetine karşı ilk ayaklanmalar daha işgal öncesinde başlamıştır. Sovyet ordusunun Afganistan'a girişinin ardından yaygınlaşan ve Pakistan'da yerleşik dinî nitelikli siyasi partilerin koordinesinde güçlenen direniş cephesi üçüncü aktörlerin de destek vermesiyle Kızıl Ordu birliklerine karşı ülkenin her tarafında eklektik ve etkili bir gerilla mücadelesi yürütmüşler ve ciddi kayıplar verdirmişlerdir.

Ancak tüm Afganistan halkı direniş cephesine katılmamış, ilerinden Kâbil hükümeti yanında faaliyet gösterenler de olmuştur. Çoğunlukla Kuzey Afganistan coğrafyasında yaşayan Türk kökenli Afganistan vatandaşları için de durum farklı değildir. Zira işgal döneminin başından sonuna kadar direniş cephesinde yer alan Türk kökenliler olmakla birlikte yine aynı dönemde Kabil hkmetini destekleyenler de vardır. Öte yandan Sovyet ordusu bünyesinde görevli Türk kökenli askerlerin varlığı da dikkat çekicidir. Özellikle propaganda maksadıyla Kızıl Ordu saflarındaki Türk ve Müslümanların işgalin başlarında geri hizmet görevlerine alındığına dair temalar ileri sürülmüş olmakla birlikte Türk kökenli askerlerin işgalin sonuna kadar Sovyet ordusunun n saflarında görev yaptıkları, bazılarının da başarılarıyla ne çıktıkları anlaşılmaktadır. Özellikle, insan kayıplarına dair istatistiki veriler işgal döneminde çok sayıda Türk kökenli Sovyet vatandaşının hayatını kaybettiğini göstermektedir. Dolayısıyla ve trajik olarak tarihte pek çok örneklerinde olduğu gibi Türkler uzun süreli bir silahlı çatışma süresince farklı askerî-politik gler yanında bir kez daha birbirleriyle savaşmak durumunda kalmışlardır.

SUMMARY

Afghanistan and its peoples have been experimenting highly conflicting years since 1970s. During this long period the most outstanding turning point was probably the Soviet military operation in Afghanistan. Soviet invasion of Afghanistan -a conventional term for the soviet intervention- which lasted between the years 1979 and 1989 sparked off the last principal armed conflict of the Cold War. The separate and unorganized uprisings against the pro-Soviet government of the 1978 coup d'état, namely "Saur Revolution", had transformed to be far-reaching resistance with the help of third parties wherafter the Soviet invasion took place.

Afghanistan in fact had been subjected to a multi-actor crisis. The primary actors of the crisis were the Soviet Union, Marxist Afghan government and the per contra insurgents. While the resistance groups in Afghan territory were operating under the umbrella of religious political parties, stationed in Pakistan or Iran, they were also enjoying financial aid and arms supply, procured by the countries like the US, Pakistan and Saudi Arabia. The third parties kept active pace till the end of invasion. Although above mentioned political parties were extremely making use of the islamic themes in their discourses they had actually been shaped on ethnic basis and background.

In the general sense, part of Afghan people partook in the resistance groups under the auspices of a political party with affiliation motives and some other preferred to be on the side of pro-soviet government. The Turks, mostly resident in Northern Afghanistan followed the same course as is the case with the other ethnic groups and they either chose the option to support Kabul government or to resist the Soviet military forces. Taking into account the Soviet citizens of Turkic origin who participated in the military expedition in Afghanistan, it is deducible to say that Turks in this geography had to fight on different sides of the armed conflict in question.

In this paper, the situation and activities of Turks in Afghanistan and the ones who partook in the armed conflict as soviet soldiers are examined during the Soviet invasion and soon after, within the scope of prominent personalities of Turkic origin, namely Azad Beg Kerimi, General Rashid Dostum and Soviet officer Boris Tukenovich Kerimbaev.

KAYNAKÇA

- ANDİCAN, A. Ahat (2003), *Cedidizm'den Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi*, 1.B., İstanbul: Emre Yayınları.
- BABAYEVA, Aina (1992), *Türkmeni Afganistana*, Türkmenistan, Upravleniye Obşestva "Bilim",
- BENNIGSEN Alexandre, Chantal Lemercier (1986), *The Afghan War and Soviet Central Asia*, Ankara: Middle East Technical University.
- BODANSKY Yossef (1990), "Soviet Military Involvement in Afghanistan", *Afghanistan, The Great Game Revisited*, Edited by: Rosanne Klass, New York, Freedom House
- BRAITHWAITE Rodric (2011), *Afgantsy: The Russians in Afghanistan, 1979-1989*, U.S.A., Oxford University Press.
- DAMES, M. Longworth (1993), "Efganistan", İA, C. IV, İstanbul: MEB.
- DEVLET, Nadir (2001), "Türk Dünyasının Demografik ve Ekonomik yapısına Toplu Bir Bakış", *Türk Dünyası El Kitabı*, C. I, 3.B., Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- FAZLI, Mehmet (2007), *Afganistan'da Bir Jöntürk, Mısır Sürgününden Afgan Reformuna*, 1.B., Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- FISHER, H. (1878), *Afghanistan and the Central Asian Question*, London, James Clarke & Co.
- GERÇİK, Yasir (2001), "Türk'ün Varlığını Dünyaya Duyuran Adam Azad Beg", *Mazlum Türkler'in Ülkesi Afgan Türkistanı*, Ed. Naci Gültepe ve Erol Cihangir, İstanbul: Turan Kültür Vakfı.
- GIRARDET, Edward (1984), *Rusya'nın Afganistan'daki Savaşı*, Çev. Yuluğ Tekin Kurat, Ankara: ODTÜ Yayınları.
- GIUSTOZZI, Antonio (September 2005), "The Ethnicisation of Afghan Faction: Junbesh-i Milli from its Origins to the Presidential Elections", London, Destin, <http://eprints.lse.ac.uk/13315/1/WP67.pdf>, Erişim Tarihi: 30.07.2017.
- GIUSTOZZI, Antonio (2000), *War, Politics and Society in Afghanistan, 1978-1992*, 1st Publishing, London, Hurst & Company.
- HAYİT, Baymirza (1987), *Sovyetler Birliği'ndeki Türklüğün ve İslâm'ın Bazı Meseleleri*, İstanbul:Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- HYMAN, Anthony (1984), "Afghan Resistance: Danger From Disunity", *Conflict Studies*, No: 161, Great Britain.
- İBN BATTÛTA TANCİ, Ebû Abdullah Muhammed (2005), *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, Çev. A. Sait Aykut, 1.B., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- JHONSON, Robert (2002), *The Afghan Way of War: How and Why They Fight*, North America Edition, New York: Oxford University Press.
- KAKAR, M. Hassan (1995), *Afghanistan: The Soviet Invasion and the Afghan Response, 1979-1982*, U.S.A, University of California Press.
- KAVUNCU, Orhan (2009), *Güzel Türkistan*, 1. B., İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- KRIVOSHEEV, Grigoriy F.-vd. (1997), *Soviet Casualties and Combat Losses in the Twentieth Century*, 1st Publishing, London: Greenhill Books.
- LIVINGSTONE, Ian S. ve Michael O'Hanlon (30.1.2015), "Afghanistan Index", Brookings, <http://www.brookings.edu/~media/Programs/foreign-policy/afghanistan-index/index20151130.pdf?la=en>, Erişim Tarihi: 29.07.2017.
- LIYAHOVSKI, Aleksandr (1995), "Tragediya i Doblest Afgana", <https://coollib.com/b/123672/read>, Erişim Tarihi: 30.07.2017.
- MAHİN, Vadim (4.11.2016), "Pamyatniye Datı Palkovnika Kerimbayeva", *Kazahstankaya Pravda*, No.212(28338).
- MUSTAFINA Mira (23.02.2012), "Kara Mayor Boris Kerimbayev. Perviy Komandir Legendarnava Musulmanskava Batalyona Atmeçayet Tolka Adin Prazdnik-23 Fevralya", *Sentraziya*, www.centrasia.ru/newsA.php?st=1329979980, Erişim Tarihi: 30.07.2017.
- OĞUZ, Esedullah (2001), *Hedef Ülke Afganistan*, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- RAUF BEG (2001), *Adı Afganistan'dı, Talibanların Eline Nasıl Düştü*, İstanbul: Turan Kültür Vakfı.
- ROY, Olivier (1992), "Ethnic Identity and Political Expression in Northern Afghanistan", *Muslims in Central Asia; Expression of Identity and Change*, Ed. By. Jo-Ann Gross, U.S.A., Duke University

Press.

SHALINSKY, Audrey C. (1994), *Long Years Of Exile*, U.S.A., University Press of America.

SINNO, Abdulkader H. Sinno (2009), *Organizations at War in Afghanistan and Beyond*, USA, Cornell University Press.

WIMBUSH, Enders ve Alex Alexiev (January 1981), "Soviet Central Asian Soldiers in Afghanistan", <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/notes/2009/N1634.1.pdf>, Erişim Tarihi: 30.07.2017.

YOU SAF, Mouhammad ve Mark Adkin (2001), *Afghanistan-The Bear Trap*, Havertown, Casemate

ZHOU, Jiayi (September, 2012), "The Muslim Battalions: Soviet Central Asians in the Soviet-Afghan War", *Journal of Slavic Military Studies*, Routledge, 25:302-328.